

життя свого оригінального проекту дала йому унікальну можливість об'єктивно оцінити власні педагогічні переконання і практичний досвід, що, у свою чергу, прискорило і педагогічний триумф комуні ім. Ф. Е. Дзержинського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Харківської області, ф. Р-845, оп. 3, спр. 1778, 259 арк.
2. Державний архів Харківської області, ф. Р-917, оп. 1, спр. 43, 383 арк.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : [в 8 т.] Т. 1 / [сост.: Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов]. – М. : Педагогика, 1983. – 368 с.
4. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : [в 8 т.] Т. 8 / [сост.: М. Д. Виноградова, А. А. Фролов]. – М. : Педагогика, 1986. – 336 с.
5. На вершине «Олимпа»: Подборка документов о конфликте Макаренко с представителями украинского «соцвоса» (февраль – март 1928 г.) / [сост. Г. Хиллиг]. – Марбург, 1991. – 178 с.

РЕЗЮМЕ

А. В. Ткаченко. Обеспечение основ профессионального развития воспитанников как педагогическая задача трудового детского корпуса А. С. Макаренко.

На основе анализа широкого круга малоизвестных архивных источников раскрыты особенности организации условий для профессионального развития воспитанников интернатных учреждений Харьковского округа в составе созданного и руководимого А. С. Макаренко Трудового детского корпуса (1927–1928 гг.). Проанализирована динамика взглядов А. С. Макаренко на необходимость специально организованного профессионального обучения в пределах интернатного учреждения.

Ключевые слова: педагогическое наследие А. С. Макаренко, Трудовой детский корпус Харьковского округа, профессиогенез личности, профессиональное развитие воспитанников.

SUMMARY

A. Tkachenko. Support of the pupils' professional development bases as a pedagogical target of the A. S. Makarenko labour children's corps.

On the basis of analysis of the little known archival sources at large the organization conditions peculiarities of professional development of the pupils of boarding educational institutions in the Kharkiv region as a constituent part of the Labour Children's Corps managed by A. S. Makarenko in 1927–1928 are discovered. The dynamics of A. S. Makarenko's views concerning the urgency of specially organized vocational training within the boarding institution is analyzed.

Key words: A. S. Makarenko's pedagogical heritage, the Labour Children's Corps in the Kharkiv region, profессиогенез of personality, the professional development of pupils.

УДК 37.042/37.015

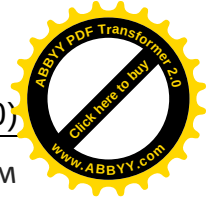
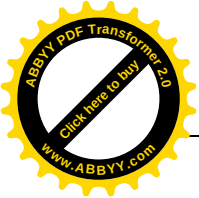
О. С. Товканець

Мукачівський державний університет

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглядаються проблеми девіантної поведінки та класифікації їх видів. Підкреслено різні критерії, які дозволяють відрізнити ознаки нервово-психічних порушень від типових проявів вікових проблем, роль сім'ї в попередженні девіантної поведінки.

Ключові слова: девіантна поведінка, підлітковий вік, відхилення у поведінці, види відхилень, фактори впливу на поведінку підлітка.

Постановка проблеми. Людина як особистість формується під впливом системи соціальних стосунків, у які вона включена. Цей процес обумовлений сукупністю, актуальних соціальних норм, чинних на даний момент у суспільстві.

Суспільні вимоги до особи, виражені у нормі, регламентують соціальну поведінку з різним ступенем деталізації: жорстко визначається модель поведінки, конкретний варіант дій; визначаються лише принципи, яких належить дотримуватися у процесі вибору конкретного варіанту дій; визначається лише загальна мета, для досягнення якої особа сама обирає засоби її здійснення. Ці вихідні положення слугують орієнтиром на нормативну поведінку в конкретній ситуації. Але в останній час дуже часто виявляються випадки неповного прийняття тих чи інших норм членами суспільства, що спричиняє появу відхилень у поведінці. Внаслідок відхилень від нормальної поведінки відбувається руйнація спокійного укладу життєдіяльності.

Молодь є найактивнішим психологічним суб'єктом, і тому прояви соціально неприйнятної поведінки найвиразніше проявляється саме в них. У цьому віці, коли не сформований стійкий світогляд, особи найбільше піддаються зовнішньому впливу. З розвитком девіантної поведінки у молоді менш виражені позитивні відчуття. Тому проблеми девіантної поведінки, зокрема її профілактика, є актуальними в сучасній педагогічній науці.

Аналіз актуальних досліджень. Різні проблеми девіантної поведінки були предметом розгляду українських та закордонних науковців, зокрема В. Ковальова, І. Козубовської, А. Коена, В. Оржеховської, В. Синьова.

Проблема девіантної поведінки досліджувалася в межах таких базових понять, як «відхилення у поведінці», «делінквентна поведінка», «аутоагресивна поведінка», «адиктивна поведінка» і ряд інших.

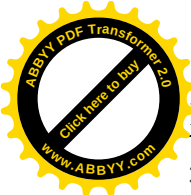
Сьогодні поняття «девіантна поведінка» може розглядатися у двох основних значеннях: «вчинки, дії людини, що не відповідають офіційно встановленим або фактично сформованим у даному суспільстві нормам» [8, 257]; «соціальне явище, що виражається у відносно масових і стійких формах людської діяльності, що не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам та очікуванням» [5, 30–32].

Так, на думку А. Коена, «девіантна поведінка, це така поведінка, яка йде у розріз з інституціоналізованими сподіваннями, тобто з очікуваннями, прийнятними та визнаними як законні всередині соціальної системи» [5, 520–521].

У психологічному словнику «відхилення у поведінці» визначаються як система вчинків або окремі вчинки, що суперечать прийнятим у суспільстві правовим і моральним нормам [9].

В. В. Ковальов визначає девіантну поведінку як відхилення від моральних норм цього суспільства. При цьому прояви антисуспільної поведінки відрізняються різноманітністю і не завжди легко піддаються систематизації [2].

Узагальнення наявних у науковій літературі трактувань дозволило

запропонувати таке визначення: девіантна поведінка – система вчинків особистості, що виходять за загальноприйняте уявлення про нормальну (нормативну) поведінку в певній сфері суспільних відносин і носять деструктивний характер; вона є наслідком викривленого процесу соціалізації і перебудови ієрархії мотивів у напрямі її спрощення та, з часом, домінування одного з них, внаслідок чого останній набуває для особи надзвичайного значення. Для педагогічної науки актуальним видається не стільки вивчення явища девіантної поведінки, як профілактика такої поведінки в суспільному середовищі.

Для проблеми попередження, профілактики протиправної поведінки необхідне, насамперед, визначення видів девіантної поведінки, що і зумовило предмет нашого дослідження.

Мета статті – визначити підходи до питання девіантної поведінки, зокрема класифікації видів у науковій літературі.

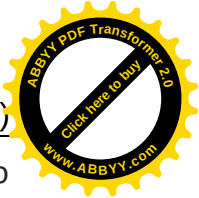
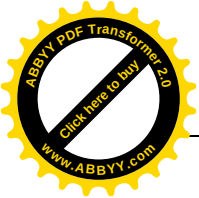
Виклад основного матеріалу. Прояви різних видів відхилень досить різноманітні, одні й ті ж ознаки зустрічаються в характеристиці декількох девіацій, часто зустрічаються змішані форми відхилень у поведінці. Отже, чіткий і однозначний поділ на групи конкретних відхилень представляє певну складність. У чистому вигляді конкретні види девіантної поведінки можна виділити тільки в класифікації. Для організації профілактичної роботи необхідно розглядати девіантну поведінку як комплекс різних відхилень у поведінці молодих людей, в якому спостерігається яскрава вираженість тих чи інших проявів.

Зважаючи на важливість виявлення причин зростання девіацій та ефективності заходів їх профілактики, вважаємо за необхідне чітко розмежовувати патологічні та непатологічні відхилення в поведінці, а також типові для всіх підлітків вікові поведінкові проблеми, які передбачають організацію систематичної виховної роботи, і поведінкові відхилення, при яких особливу роль відіграє допомога фахівців різного профілю: психологів, психіатрів, психоневрологів, дефектологів, соціальних педагогів та інших.

Патологічна реакція відрізняється від нормальної поведінки такими ознаками (за Л. Є. Личко) [7, 102]:

- схильністю до генералізації, тобто виникненням відхилень у поведінці в найрізноманітніших ситуаціях і в зв'язку з різними, навіть неадекватними причинами;
- властивістю набувати характер стереотипу, повторюючи як кліше з різних причин один і той же вчинок;
- схильністю підвищувати «пориг» порушень поведінки, який ніколи не порушує група однолітків, до якої належить підліток;
- схильністю до соціальної дезадаптації.

В. В. Ковальов [2] виділяє такі основні клініко-психологічні ознаки патологічних форм девіантної поведінки:

1. Зв'язок феноменології розладів поведінки зі структурою патохарактеріологічного синдрому.
2. Прояв девіантної поведінки за межами основних для підлітка мікросоціальних груп (школа, сім'я).
3. Поліморфізм девіантної поведінки.
4. Поєднання порушень поведінки з невротичними розладами, включаючи афективні і соманевротичні.
5. Динаміка девіантної поведінки в напрямі фіксації стереотипів поведінки, переходів в аномалію характеру і патологію потягів з тенденцією до патологічної трансформації особистості.

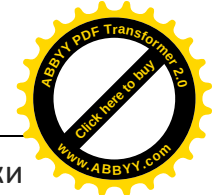
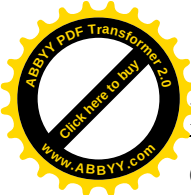
У практичній діяльності часто важко диференціювати непатологічні і патологічні форми девіантної поведінки тому, що часто відзначаються змішані форми, однак виділення цих двох форм виправдано, оскільки дозволяє диференціювати та конкретизувати заходи, спрямовані на профілактику та корекцію виявлених порушень. Якщо в першому випадку використовуються критерії оцінки та заходи соціального, психологічного, правового, педагогічного характеру, то в другому випадку використовуються медичні критерії оцінки (клінічне спостереження, збір анамнезу, клініко-психологічне обстеження: особистісні опитувальники Айзенка, аутоідентифікації рис характеру і ряд інших), що виявляють той чи інший характер патології (порушення інтелектуального розвитку, ендогенні захворювання). При цьому реабілітаційні критерії ефективності також пов'язані з ремісією основного захворювання шляхом заходів медикаментного, психотерапевтичного, соціального впливу.

І. В. Дубровіна [1] пропонує такі загальні критерії, які дозволяють відрізнити ознаки нервово-психічних порушень від типових проявів вікових проблем:

- порушення інтелектуальних функцій, які неможна пояснити втомою, низькою мотивацією в період їх діагностики, негативним відношенням до особистості того, хто проводив діагностику;
- відхилення в особистісному здоров'ї, які виражаються в невмотивованій агресії по відношенню до людей, підозрілості, у відношенні до них як до інструменту для досягнення своїх цілей;
- труднощі, які є у підлітків, не охоплюють усіх його стосунків з іншими людьми і пояснюються соціальною ситуацією розвитку.

При відповідності особливостей розвитку особистості підлітка цим критеріям йому, в першу чергу, потрібна допомога психолога, при невідповідності – психіатра чи психоневролога. Розглядаючи поведінку як феномен, що свідчить про той або інший стан особистості, тенденції її розвитку, ми повинні пам'ятати, що одні й ті ж зовнішньо подібні особливості поведінки можуть свідчити про різні процеси, що відбуваються в психіці індивіда, і навпаки.

Тому, кваліфікуючи ту чи іншу особливість поведінки дитини як відхилення, ми повинні враховувати умови, стабільність, частоту його проявів,

особливості особистості, характер, вік молодшої людини та багато іншого, і тільки після цього виносити те чи інше судження або тим більше визначати міру впливу.

Будь-яка девіантна поведінка вважається явищем полідетермінованим, тобто обумовленим системою взаємодіючих факторів. В медичній, психологічній, педагогічній, соціологічній літературі виділяються різні групи факторів, що викликають девіантну поведінку.

До факторів, які обумовлюють генезис відхилень у поведінці, як вважає Ю. А. Клейберг, відносять:

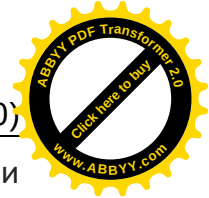
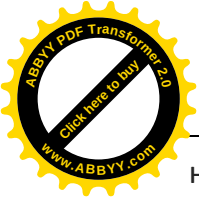
- соціальний фактор (соціально-економічні, культурні, політичні умови життя людини);
- психолого-педагогічний фактор (сімейне, шкільне, професійне, додаткове і т.п. виховання);
- індивідуальний фактор (психологічні передумови, що ускладнюють соціальну адаптацію індивіда);
- особистісний (активно-вибіркове ставлення індивіда до середовища спілкування та діяльності, до норм і цінностей свого оточення, до педагогічних впливів сім'ї, школи, громадськості, колективів, де проводить дозвілля, а також в особистих ціннісних орієнтаціях і особистої здібності та готовності до саморегулювання своєї поведінки) [4].

Досить поширеною є класифікація на внутрішні, особистісні фактори типу незрілості, низької автономності особистості, слабкої стійкості по відношенню до девіантного впливу, невротичних і психопатичних порушень та інше, і зовнішні, соціальні, до яких відноситься вплив сім'ї, школи, референтної групи та ін. Не менш поширений і поділ на біологічні та соціально-психологічні фактори, які, у свою чергу, включають:

а) біологічні фактори у вигляді генетичної схильності у випадках конституціональних психопатій, органічні ураження головного мозку за типом мінімальної мозкової дисфункції, хронічні соматичні захворювання, дефекти аналізаторів;

б) соціально-психологічні чинники, серед яких значне місце займає фактор дисгармонійного виховання (неповна сім'я, гіперопіка, емоційне відхилення, суперечливе виховання, жорстокі стосунки в родині та інше), особливості мікросоціального оточення. Хронічні психотравмуючі ситуації в родині та соціумі, неврози, реакції особистості на усвідомлення психічної та фізичної неповноцінності; соціально-психологічні особливості підліткового віку як причина формування відхилень в поведінці у вигляді «пубертатної кризи», з притаманною їй кризою ідентичності, «кризою характеру», «сексуальною кризою», які складають властиві цьому віку специфічні підліткові реакції на вплив соціального середовища; вплив соціально-економічної та суспільно-правової ситуації в країні.

Вплив другої групи факторів має більше значення при формуванні

непатологічних форм девіацій, у той час як перша група є суттєвою при формуванні патологічних форм, однак частіше обидві групи виступають у поєднанні, створюючи різноманіття і особливості прояву девіантної поведінки в різних категорій дітей.

Подібного роду поділ становить певний інтерес для статистичних досліджень, проте обмежує можливості комплексного підходу до проблеми. У зв'язку з цим, більш конструктивними можна вважати поліфакторні класифікації. Наприклад, Р. Карсон (1995р.) виділяє чотири групи чинників: психологічні, психосоціальні (міжособистісні), біологічні (генетичні) і соціокультурні. В. М. Астапов (1994 р., 1995 р.) – три групи: а) психологічні (стійкість інфантильних рис особистості: переважання рис незрілості над віковим розвитком; б) медико-біологічні (енцефалопатичні реакції, психологічна нестійкість, афективна збудливість, розгальмування потягів, асинхронія психофізичного розвитку, статевого дозрівання); в) соціальні (несприятливі умови середовища, особливо мікросоціального, раннє виникнення педагогічної занедбаності як результат емоційально-вольової незрілості, особистісної сфери, низького рівня пізнавальної активності, слабкості інтелектуальних можливостей, несприятливих умов середовища).

Зазначимо, що всі фактори, що сприяють формуванню і розвитку різних форм девіантної поведінки, можна диференціювати на такі групи:

а) медико-біологічні – спадкові, природжені і набуті захворювання різного роду, що провокують девіації;

б) індивідуально-психічні – сформовані до початку підліткового віку особливості емоційно-вольової та мотиваційної сфери, особливості самосвідомості, темпераменту, характеру, що створюють передумови для формування відхилень у поведінці;

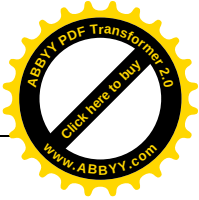
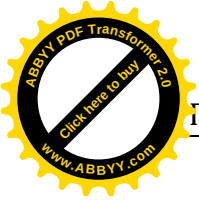
в) патогенне сімейне виховання;

г) несприятливі особливості міжособистісних відносин з однолітками та іншими учасниками спілкування;

д) загальні несприятливі фактори соціокультурного розвитку суспільства.

Коротко охарактеризуємо їх. Серед медико-біологічних передумов девіантної поведінки основне місце займають:

- ураження центрально-нервової системи;
- важкі соматичні захворювання раннього віку;
- хронічні соматичні захворювання;
- спадкова схильність до тих чи інших відхилень (наприклад, синдром дефіциту уваги, обтяжений алкоголізмом);
- неврози і невроподібні розлади;
- затримки психічного розвитку;
- захворювання з передбачуваним фатальним результатом;
- раннє статеве дозрівання або його дисгармонія;

- дефекти аналізаторів та органів чуття;
- психічні захворювання (шизофренія, епілепсія).

До індивідуально-психологічних особливостей можна віднести:

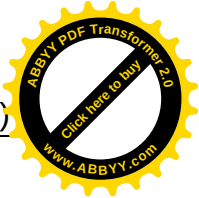
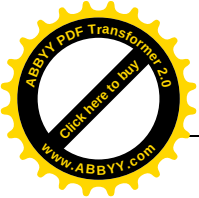
– акцентуації (у деяких випадках патологічного характеру), неадекватну самооцінку;

- низьку самоповагу;
- відхилення в психічному розвитку, інфантильність суджень
- емоційну нестійкість;
- агресивність;
- деформації потребо-мотиваційної сфери;
- підвищену тривожність, страхи;
- залежність від оточуючих, конформність та інше;
- відсутність почуття безпеки;
- усвідомлення неможливості відповідати очікуванням сім'ї;
- нездатність справитися з навчальним навантаженням;
- низький рівень вербального інтелекту;
- схильність до відходу від важких ситуацій, слабкість реакцій на осуд;
- слабкість функцій самоконтролю і саморегуляції;
- афективну збудливість, імпульсивність;
- невиразність шкільних інтересів, негативне ставлення до навчання.

До цієї ж групи можна віднести такі недоліки характеру, котрі проявляються у різних видах діяльності, ставленні до себе та інших людей, що є наслідком неправильного виховання:

- лінощі, відсутність бажання вчитися і працювати;
- пасивність поведінки, байдужість до навколишнього життя, несамотійність у будь-яких видах діяльності;
- неорганізованість, що виявляється в схильності до дезорганізації, протидії, провокування неслухняності в інших, невмінні керувати власною активністю, несамотійністю в організації власної діяльності або жорсткої самоорганізованості без урахування власних можливостей;
- відсутність наполегливості, що характеризується нездатністю ставити складні, далекі цілі або керуватися ними, навіть якщо вони поставлені;
- егоїстичність, що базується на перевазі особистих інтересів перед інтересами інших людей і суспільства в цілому;
- недисциплінованість;
- упертість, примхливість;
- грубість;
- брехливість.

Несприятлива сім'я як найважливіший фактор відхилень у поведінці, також має дуже широкий спектр характеристик:

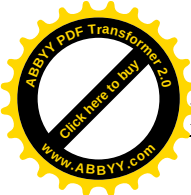

- відсутність прихильності до дітей;
 - сварки, конфлікти, скандали в сім'ї;
 - розпад сім'ї;
 - неправильний тип виховання в сім'ї (неприйняття дитини, гіпертрофоване, тривожно-ментальне, егоцентричне ставлення до нього);
 - асоціальна поведінка батьків;
 - психічні захворювання, алкоголізація та подібні форми інтоксикації батьків, інвалідність батьків;
 - ворожа, жорстока сім'я;
 - сім'я, яка не забезпечує догляду та нагляду;
 - поява нового члена сім'ї (вітчима, мачухи, братів, сестер);
 - негативне сприйняття батьками можливостей дитини, його успіхів, його поведінки та особистості в цілому;
 - жорсткі вимоги відповідати їх уявленням;
 - непослідовність та неузгодженість вимог до дитини;
 - життя далеко від сім'ї і втрата одного з батьків (або всіх);
 - багатодітність родини (більше чотирьох осіб);
 - знаходження одного з батьків в ув'язненні;
 - обмежені та погані взаємини батьків з іншими людьми поза сім'єю.
- Негаразди міжособистісних відносин дитини поза сім'єю проявляється в:
- постійних образах, психологічних травмах, що спричинені соціальним оточенням;
 - негативному, ворожому ставленні дорослих (зокрема вчителів);
 - негативною оцінкою здібностей молодшої людини однолітками і вчителями;
 - зневажливе ставлення однолітків;
 - ізоляції від інших людей;
 - негативному стимулюванню поведінки і діяльності;
 - належності до референтної групи з асоціальною поведінкою.

Нарешті, до числа несприятливих соціокультурних факторів, що створюють умови для формування девіантної поведінки, відносять:

- чуже оточення (мова, культура);
- направлення з родини в інтернати і спеціальні дитячі заклади;
- госпіталізацію;
- зміну шкільного колективу;
- зміну місця проживання;
- переміщення в чужу сім'ю;
- безробіття.

Сприяє формуванню девіантної поведінки відчуження батьків від дітей, конфліктні відносини між батьками, суперечливі вимоги батьків. Встановлено зв'язок між батьківськими покараннями й агресією в дітей.

У формуванні девіантної поведінки на першому місці за ступенем впливу стоїть реальна поведінка батьків, потім знайомих дорослих, сімейне насильство, документальне кіно й художнє кіно, комп'ютерні ігри, Інтернет.

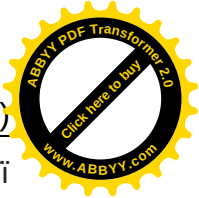
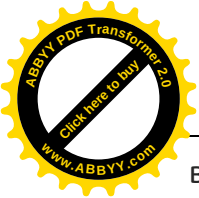
Виділяють дві поширеніші причини девіантності у дітей. По-перше, це страх бути травмованим, скривдженим, піддатися нападу, одержати ушкодження. Чим сильніше агресія або девіантні відхилення в поведінці, тим сильніше страх, який за ними стоїть. По-друге, це пережита образа або щиросердечна травма, або сам напад. Часто за девіантною поведінкою стоїть незадоволена потреба в увазі, бажання відчувати себе сильним або відігратися за власні образи.

Висновки. Девіантна поведінка – система дій і вчинків людей, що суперечать соціальним нормам. Соціальна норма – це явище групової свідомості у вигляді уявлень, що поділяє група, та найбільш частих суджень членів групи про вимоги до поведінки з урахуванням соціальних ролей, що створюють оптимальні умови буття. Морально-етичні норми – це очікування-приписи певної соціальної групи (реальної чи номінальної) щодо її членів. Етичні норми, як правило, є прямим наслідком моральних цінностей. У вихованні особистості мірилом унормованості поведінки є її відповідність соціальним нормам суспільства, до яких належить індивід. Звичайно, цивілізоване суспільство не завжди гармонійно поєднує загальнолюдські й національні моральні норми – цінності, які й мусить свідомо привласнити людина. Норма – це процес послідовного і закономірного виникнення та функціонування якісних особливостей особистості, специфічних і необхідних для певного етапу розвитку.

Раннє виявлення факторів відхилення від норми в поведінці підлітків, а також врахування їх і внесення змін у їх дії при організації профілактики девіантної поведінки підлітків є, на наш погляд, складовою частиною всієї системи профілактичної роботи. Можна виділити три основні рівні профілактики. На особистісному рівні вплив на цільову групу спрямований на формування таких якостей особистості, які створюють основу соціально-прийнятної поведінки неповнолітнього. Сімейний рівень передбачає організацію впливу на сім'ю неповнолітнього і його найближче оточення для запобігання зародження і розвитку девіантної поведінки. Соціальний рівень профілактики сприяє зміні суспільних норм стосовно девіантної поведінки, що створює сприятливі умови для організації профілактичної роботи на особистісному та родинному рівнях.

Розглянувши проблему факторів, що викликають ті чи інші види девіантної поведінки підлітків, і обгрунтувавши комплексний характер їх детермінуючого впливу, необхідно зауважити, що найбільш виражена дія цих чинників спостерігається в періоди кризового і нестабільного стану розвитку суспільства в цілому і українського зокрема.

На сьогоднішній день така нестабільність характеризує складний процес розвитку українського суспільства. Вона супроводжується різким зростанням девіацій у молодіжному середовищі, формуванням особливої, що відрізняється

від дорослої, молодіжної субкультури, в якій прояв тих чи інших девіацій стає її невід'ємним компонентом, причому поява тієї або іншої молодіжної субкультури, як однієї з причин зростання девіантної поведінки, особливо у підлітковому віці, потребує глибокого науково-педагогічного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубровина И. В. Об индивидуальных особенностях школьников. / И. В. Дубровина. – М. : Знание, 1975. – 64 с.
2. Клейберг Ю. А. Социальная работа и коррекция девиантного поведения подростков / Ю. А. Клейберг. – Кемерово, 1996. – 133 с.
3. Ковалев В. В. Психиатрия детского возраста : (Руководство для врачей) / В. В. Ковалев – М. : Медицина, 1979. – 76 с.
4. Козубовська І. В. Рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх (психолого-педагогічні аспекти) / Ірина Василівна Козубовська [Текст]. – Ужгород: УЖДУ, 1996. – 256 с.
5. Коэн А. Исследование проблем социальной дезорганизации и отклоняющегося поведения / Коэн А. // Социология сегодня. Проблемы и перспективы. Американская буржуазная социология середины XX века / [общ. ред. и предисл. Г. В. Осипова]. – М. : Прогресс, 1965. – С. 519–550.
6. Кравченко А. И. Девиантное поведение / А. И Кравченко // Социология: Словарь : учеб. пособ. для студ. вузов. – М. : Академия, 1997. – С. 30–32.
7. Личко А. Н. Эти трудные подростки / Личко А. Н. – М. : Медицина, 1983. – 182 с.
8. Невский И. А. Предупреждение и преодоление педагогической запущенности школьников : автореф. дис. На соискание учёной степени. докт. пед. наук / И. А. Невский. – М., 1982. – 53 с.
9. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. – Харків: Прапор, 2004. – 640 с.

РЕЗЮМЕ

О. С. Товканец. Девиантное поведение как социально-психологическая и педагогическая проблема.

В статье рассматриваются проблемы девиантного поведения и классификации их видов. Подчеркнуто различные критерии, позволяющие отличить признаки нервно-психических нарушений от типичных проявлений возрастных проблем, роль семьи в предупреждении девиантного поведения.

Ключевые слова: девиантное поведение, подростковый возраст, отклонения в поведении, виды отклонений, факторы влияния на поведение подростка.

SUMMARY

O. Tovkanets. Deviant behavior as a socio-psychological and pedagogical problem.

The problems of deviant behavior and the classification of their species. Emphasized different criteria to distinguish the symptoms of neuropsychiatric disorders from the typical manifestations of age-related problems, the role of families in the prevention of deviant behavior.

Key words: deviant behavior, adolescence, behavioral problems, the types of deviations, the factors influencing the behavior of the adolescent.